Qabul qilindi: 24-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 28-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 3-oktyabr 2026-yil

RAQAMLI IQTISODIYOTDA ELEKTRON TO'LOV TIZIMLARI VA FINTEX SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Rizayev Sardorbek Bahodir o’g’li
1-toifali buxgalter, Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti

Annotatsiya. Maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq ma’murchiligini takomillashtirishning nazariy va iqtisodiy asoslari, soliq organlari faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etishning tashkiliy va iqtisodiy jihatlari tadqiq etilgan. Soliq ma’murchiligini raqamlashtirish orqali soliq to‘lovchilar bilan davlat soliq organlari o‘rtasidagi munosabatlarni soddalashtirish, soliq majburiyatlarining bajarilishini nazorat qilish, soliq tushumlarini prognozlash hamda yashirin iqtisodiyot ko‘lamini qisqartirish imkoniyatlari ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, elektron hisobvaraq-fakturalar, onlayn nazorat-kassa texnikasi, elektron soliq xizmatlari va ma’lumotlarni tahlil qilish texnologiyalarining soliq tizimi samaradorligiga ta’siri tahlil qilingan. Tadqiqot yakunida raqamli soliq ma’murchiligini rivojlantirishga qaratilgan iqtisodiy va tashkiliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: elektron to'lov tizimlari, fintex, raqamli banklar, naqd pulsiz iqtisodiyot, mobil to'lovlar, moliyaviy inklyuzivlik.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyotning eng dinamik yo’nalishlaridan biri elektron to’lov tizimlari va moliyaviy texnologiyalar (fintex) sohasidir. Jahon banki ma’lumotlariga ko’ra, 2021-yilda dunyo aholisining voyaga yetgan qismining uchdan ikkisidan ortig’i raqamli to’lovlardan foydalangan, jahon raqamli to’lovlar bozorining transaksiya hajmi esa 2025-yilda o’nlab trillion AQSh dollarini tashkil etib, yuqori sur’atlarda o’smoqda. Elektron to’lov tizimlari raqamli iqtisodiyotning infratuzilmaviy asosi bo’lib, elektron tijorat, davlat xizmatlari va moliyaviy inklyuzivlikni ta’minlaydi; fintex kompaniyalari va raqamli banklarning paydo

bo’lishi an’anaviy bank tizimini tubdan o’zgartirib, moliyaviy xizmatlarni tezroq va arzonroq qilmoqda.

O’zbekistonda naqd pulsiz hisob-kitoblarni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo’nalishiga aylandi: Markaziy bank ma’lumotlariga ko’ra, 2026-yil boshida barcha to’lovlarning 57 foizi naqd pulsiz amalga oshirilmoqda, savdo sohasida bu ko’rsatkichni 75 foizga yetkazish maqsad qilingan. So’nggi yillarda bir qator to’liq raqamli banklar (TBC Bank, Anorbank, Uzumbank, Hayotbank) va o’nlab fintex-kompaniyalar faoliyat yurita boshladi. Tadqiqotning maqsadi — elektron to’lov tizimlari va fintex sohasining nazariy asoslari hamda jahon va O’zbekiston tajribasidagi rivojlanish tendensiyalarini statistik ma’lumotlar asosida o’rganib, sohani rivojlantirish yuzasidan takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot IMRAD uslubida tuzilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tahlil va sintez, qiyosiy-statistik tahlil, vaqt qatorlari tahlili hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Axborot bazasini O’zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy hisobotlari, Milliy statistika qo’mitasi ma’lumotlari, Jahon bankining moliyaviy inklyuzivlik tadqiqotlari, shuningdek raqamli banklar va fintex-kompaniyalarning ochiq statistik ma’lumotlari tashkil etdi. Tadqiqot ikki bosqichda olib borildi: birinchi bosqichda fintexning nazariy asoslari va jahon ko’rsatkichlari, ikkinchi bosqichda O’zbekistonda naqd pulsiz to’lovlarga o’tish dinamikasi (2023—2026-yy.) hamda raqamli banklarning o’sish ko’rsatkichlari tahlil qilindi.

TADQIQOT NATIJALARI

Elektron to'lov tizimlari va fintexning nazariy-tushunchaviy asoslari

Elektron to’lov tizimi — pul mablag’larini bank kartalari, mobil ilovalar yoki elektron hamyonlar orqali naqd pulsiz o’tkazish imkonini beruvchi texnologik-institutsional infratuzilma majmuidir. Fintex (financial technology) esa moliyaviy xizmatlarni sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar va blokcheyn asosida takomillashtiruvchi yechimlar majmuini anglatadi. Fintex sohasining asosiy yo’nalishlari: raqamli to’lov tizimlari, raqamli banklar (neobanklar), muddatli to’lov xizmatlari (Buy Now, Pay Later — BNPL),

mikromoliyalashtirish platformalari hamda sun’iy intellektga asoslangan mijozlarga xizmat ko’rsatish tizimlari bo’lib, ular moliyaviy xizmatlar qulayligini oshirish va moliyaviy inklyuzivlikni kengaytirishga xizmat qiladi.

Jahon miqyosida raqamli to'lovlar va fintex bozorining holati

Jahon banki ma’lumotlariga ko’ra, 2021-yilda dunyo aholisining voyaga yetganlarining uchdan ikkisidan ortig’i raqamli to’lovlardan foydalangan. Tahliliy agentliklar (Fortune Business Insights, Straits Research, Grand View Research) baholariga ko’ra, jahon raqamli to’lovlar bozori transaksiya hajmi 2025-yilda bir necha o’n trillion dollarni tashkil etib, 2028—2030-yillarda yanada oshishi prognoz qilinmoqda. Rivojlanayotgan bozorlarda o’sish alohida yuqori: Hindistonning UPI tizimi orqali 2024-yilda amalga oshirilgan to’lovlar mamlakat raqamli to’lovlari hajmining 83 foizini tashkil etdi (2019-yildagi 34 foizdan). McKinsey tadqiqotiga ko’ra, Xitoyda raqamli to’lovni qabul qilgan kichik korxonalar bunday tizimlardan foydalanmaganlarga nisbatan 20—25 foiz ko’proq daromad olgan.

1-jadval. Jahon miqyosida raqamli to'lovlar va fintexning asosiy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	**Qiymat**	**Manba**
Voyaga yetgan aholining raqamli to'lovlardan foydalanishi	2/3 dan ortiq	Jahon banki, 2021-y.
Xitoyda raqamli to'lovni qabul qilgan kichik korxonalar daromadi	+20–25%	McKinsey Global Institute
Hindiston UPI tizimining ulushi (2019 → 2024)	34% → 83%	UPI statistikasi, 2024-y.
Markaziy Osiyoda fintex venchur investitsiyasi	~320 mln. AQSh dollari (2025-y.)	Markaziy bank ma'lumotlari

O'zbekistonda naqd pulsiz to'lovlarga o'tish dinamikasi

O’zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy sharhlariga ko’ra, naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushi izchil o’sib bormoqda: banklarga terminal va mobil ilovalar orqali

tushumlar ulushi 2023-yilda 38 foizni tashkil etgan bo’lsa, 2025-yilda 43 foizga, savdo va xizmat ko’rsatish sohasida esa 2025-yilda 48 foizga yetdi; 2026-yil boshiga kelib barcha to’lovlarning 57 foizi naqd pulsiz shaklda amalga oshirilmoqda (2-jadval). Naqd pulning umumiy pul massasidagi ulushi 2026-yil 1-yanvar holatiga 18,1 foizga tushdi (bir yilda 1,1 foiz bandga pasaygan). Mustaqil tadqiqotchilarning 14 hudud kesimida o’tkazilgan tahliliga ko’ra, joriy sur’atlar saqlansa, 2028-yilga borib chakana to’lovlarning 72—76 foizi naqd pulsiz bo’lishi prognoz qilinmoqda, biroq bu jarayon hududlar kesimida notekis: Toshkent, Samarqand va Buxoroda tezroq, qishloq joylarda POS-terminallar zichligi va moliyaviy savodxonlik farqlari sababli sekinroq kechmoqda. Moliyaviy inklyuzivlik ham yaxshilanmoqda — bank hisobvarag’iga ega ayollar ulushi 39 foizdan 61 foizga oshdi.

2-jadval. O'zbekistonda naqd pulsiz to'lovlar ulushining dinamikasi (%)

Ko'rsatkich	**2023**	**2024**	**2025**	**2026 (boshi)**
Banklarga terminal/mobil ilova orqali tushumlar ulushi	38	40	43	—
Savdo va xizmat sohasida naqd pulsiz to'lovlar ulushi	—	44	48	—
Umumiy naqd pulsiz to'lovlar ulushi	—	—	—	57

O'zbekiston fintex ekotizimi: raqamli banklar va kompaniyalar

So’nggi yillarda O’zbekistonda bank sektorining raqamli transformatsiyasi jadal kechmoqda: 36 ta bank faoliyat yuritmoqda, ulardan 12 tasi 2016—2024-yillarda tashkil etilgan, jumladan Anorbank, TBC Bank, Uzumbank va Hayotbank 100 foiz raqamli bank sifatida faoliyat yuritadi (3-jadval). TBC Bank Uzbekiston 2026-yil I choragida 24,2 million ro’yxatdan o’tgan foydalanuvchiga (yillik +23%) ega bo’lib, to’lovlar hajmi yillik 31,1 foizga oshdi. “Click” va “Payme” kabi mahalliy to’lov tizimlari hamda sun’iy intellektga asoslangan xizmat ko’rsatish yordamchilari ekotizimning yetuklashib borayotganini

ko’rsatadi. Shu bilan birga, Markaziy Osiyoning global fintex venchur investitsiyalaridagi ulushi past bo’lib, 2025-yilda mintaqa bo’yicha jami 320 million dollarni tashkil etdi.

3-jadval. O'zbekiston raqamli bank sektorining asosiy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	**Qiymat**
Faoliyat yuritayotgan banklar soni	36 ta
2016–2024-yillarda tashkil etilgan banklar	12 ta
100% raqamli banklar	Anorbank, TBC Bank, Uzumbank, Hayotbank
TBC Bank ro'yxatdan o'tgan foydalanuvchilari (2026, I chorak)	24,2 mln. (+23% yillik)
TBC Bank oylik faol auditoriyasi (MAU)	5,8 mln.
TBC Bank to'lovlar hajmining yillik o'sishi	+31,1%

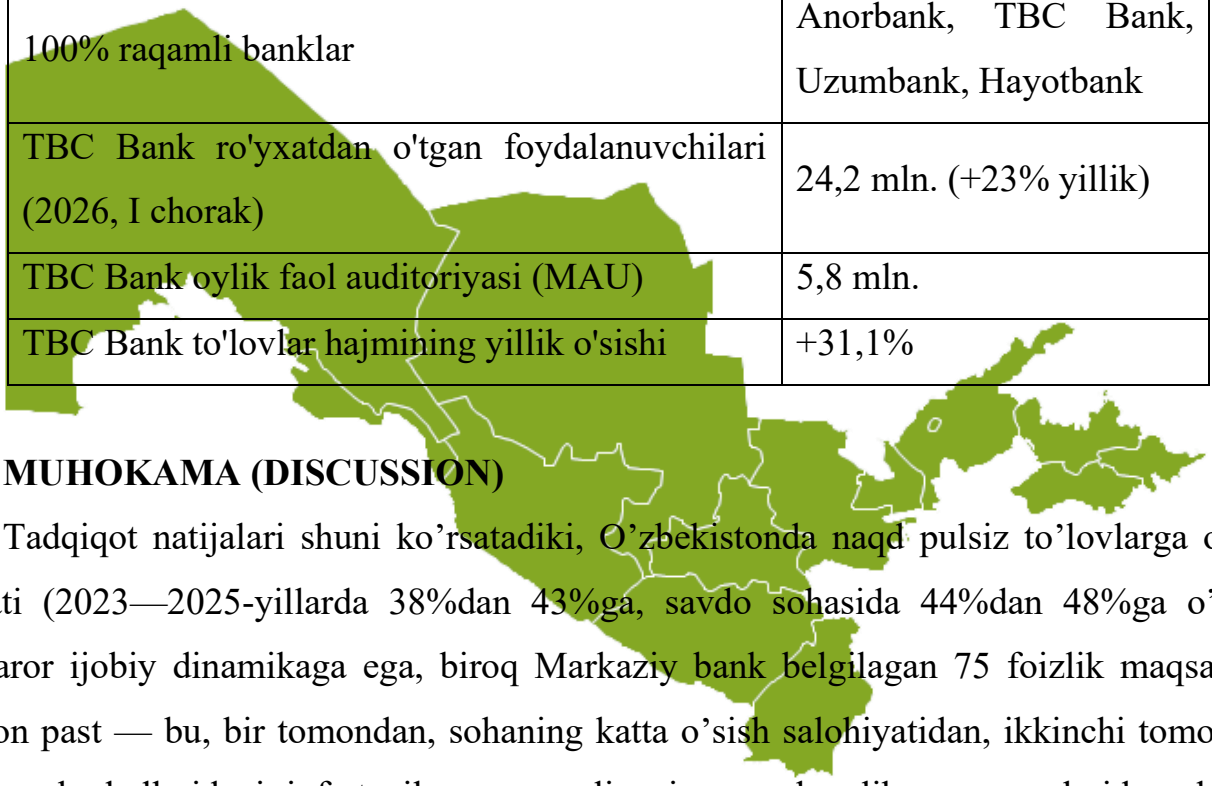

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, O’zbekistonda naqd pulsiz to’lovlarga o’tish sur’ati (2023—2025-yillarda 38%dan 43%ga, savdo sohasida 44%dan 48%ga o’sish) barqaror ijobiy dinamikaga ega, biroq Markaziy bank belgilagan 75 foizlik maqsaddan hamon past — bu, bir tomondan, sohaning katta o’sish salohiyatidan, ikkinchi tomondan qishloq hududlaridagi infratuzilma va moliyaviy savodxonlik muammolaridan dalolat beradi. Mustaqil tadqiqotchilarning 2028-yilga 72—76 foizlik prognozi joriy islohotlar davom etsa davlat maqsadiga yaqinlashish realligini tasdiqlaydi. Xalqaro tajriba bilan solishtirganda, O’zbekistonning raqamli bank sektoridagi o’sish sur’atlari (TBC Bank foydalanuvchilari bazasining yiliga 23%, to’lovlar hajmining 31,1% o’sishi) rivojlangan bozorlarnikidan yuqori bo’lib, Hindiston UPI tajribasidagi qonuniyatga mos keladi; McKinsey ma’lumotlariga ko’ra, raqamli to’lovlarni qabul qilish kichik biznes daromadini 20—25 foizga oshirishi mumkin.

Tadqiqot bir qator muammolarni ham aniqladi: to’lovlarga o’tish hududlar kesimida notekis kechmoqda (POS-terminallar zichligi va internet qamrovidagi farqlar sababli);

yuridik shaxslar uchun masofaviy bank xizmatlari sifati past; Markaziy Osiyoning global fintex venchur investitsiyalaridagi ulushi ($320 mln.) past bo’lib, startaplarning moliyalashtirilishini cheklaydi; to’lovlar hajmi ortishi bilan kiberxavfsizlik xavflari ham kuchaymoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun qishloq hududlarida raqamli infratuzilmani kengaytirish, moliyaviy savodxonlikni oshirish, masofaviy xizmatlar sifatini yaxshilash, venchur fondlari orqali fintex-startaplarni qo’llab-quvvatlash hamda kiberxavfsizlik standartlarini xalqaro talablarga muvofiqlashtirish tavsiya etiladi.

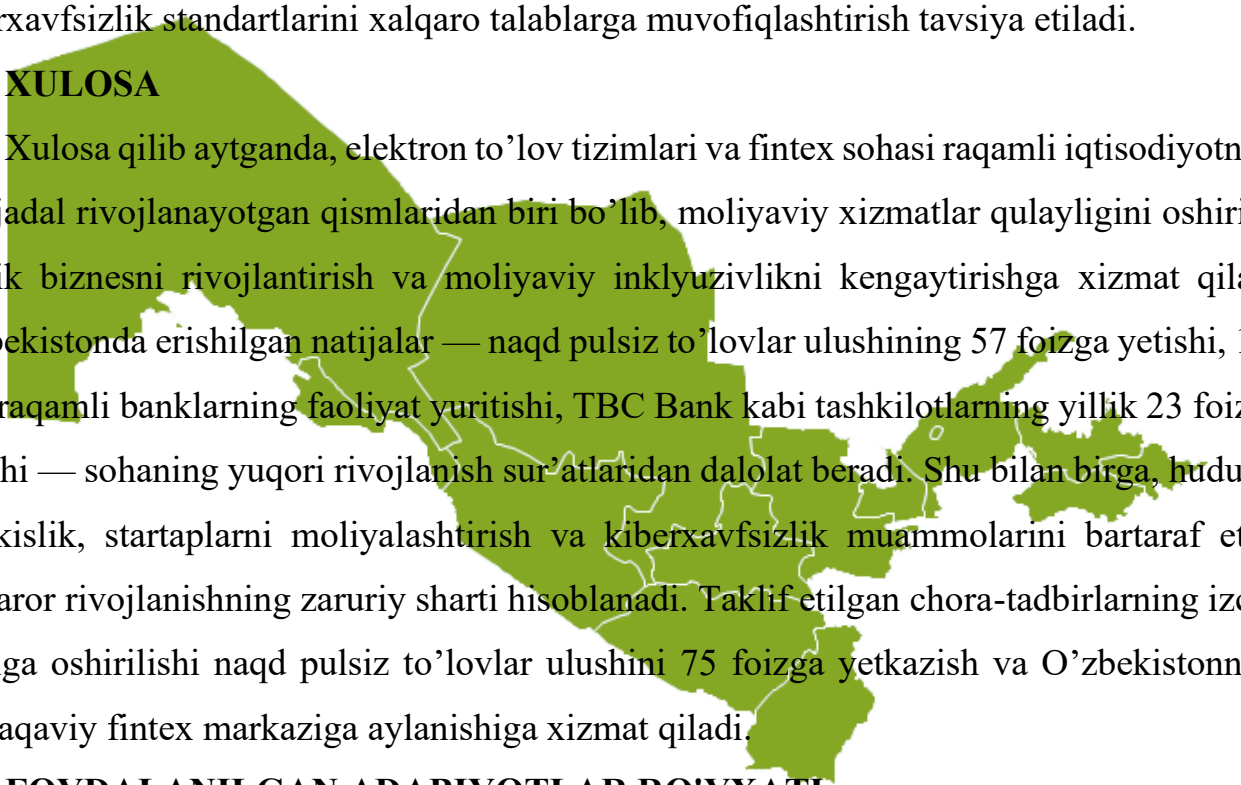

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, elektron to’lov tizimlari va fintex sohasi raqamli iqtisodiyotning eng jadal rivojlanayotgan qismlaridan biri bo’lib, moliyaviy xizmatlar qulayligini oshirish, kichik biznesni rivojlantirish va moliyaviy inklyuzivlikni kengaytirishga xizmat qiladi. O’zbekistonda erishilgan natijalar — naqd pulsiz to’lovlar ulushining 57 foizga yetishi, 100 foiz raqamli banklarning faoliyat yuritishi, TBC Bank kabi tashkilotlarning yillik 23 foizlik o’sishi — sohaning yuqori rivojlanish sur’atlaridan dalolat beradi. Shu bilan birga, hududiy notekislik, startaplarni moliyalashtirish va kiberxavfsizlik muammolarini bartaraf etish barqaror rivojlanishning zaruriy sharti hisoblanadi. Taklif etilgan chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi naqd pulsiz to’lovlar ulushini 75 foizga yetkazish va O’zbekistonning mintaqaviy fintex markaziga aylanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni, PF-6079-son, 2020-yil 5-oktyabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "Naqd pul muomalasi bo'yicha sharh, 2025-yil". — https://cbu.uz

3. World Bank. Global Findex Database: Financial Inclusion and Digital Payments, 2021.

4. McKinsey Global Institute. Digital Payments and SME Growth in Emerging Markets, 2021.

5. TBC Bank Uzbekistan rasmiy hisobotlari va matbuot xabarlari, 2026.

6. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari. — https://stat.uz

7. Fortune Business Insights, Straits Research, Grand View Research. Digital Payment Market Size & Trends Reports, 2025.

8. Dadajonova N.A. O’zbekiston moliya sektorida fintex startaplarning fond bozori dinamikasiga ta’siri: TBC va Uzum banklari tajribasi // Moliya va bank ishi jurnali (O’zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi), 2026, 1-son, 69—74-betlar.

9. Niyozmetov D.R. O’zbekistonda raqamli banklar va ularning filiallarini tashkil etish amaliyoti tahlili // «Luchshiye intellektualnyye issledovaniya» jurnali, 2023, 5(1), 203—209-betlar.

